

Olszewski, Eugeniusz

"Woprosy Istorii Jestiestwoznania i Tiechniki" w latach 1966-1967

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 13/4, 847-850

1968

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

ziom techniki. Bibliografia zaopatrzona jest w indeks autorów oraz — od 1967 r. — w obszerny indeks rzeczowy.

Ponad 80% odnotowanych w bibliografii prac napisane jest po angielsku. Na 108 odnotowanych w bibliografii za 1966 r. pozycji w innych językach na niemiecki przypada 43, na francuski — 17, na rosyjski — 11, na hiszpański — 8, na duński — 6, łącznie na 10 innych języków — 23. Stan ten w pewnym tylko stopniu odzwierciedla rzeczywiste proporcje literatury historycznotechnicznej w różnych językach, bibliografia bowiem, choć może korzystać z waszyngtońskiej Biblioteki Kongresowej, daleka jest od kompletności, a wstęp do niej zastrzega, że niektóre czasopisma przeglądane są z opóźnieniem, nadrabianym w następnych latach. W rezultacie np. bibliografie za lata 1962—1964 nie zawierały pozycji polskich, natomiast bibliografia za 1965 r. obejmowała 26 takich pozycji, w tym niektóre z lat poprzednich. W szczególności odnotowano w tej bibliografii: 8 artykułów z rocznika 1965 „Kwartalnika Historii Nauki i Techniki” (a więc wszystkie artykuły na temat historii techniki lub pokrewny), 7 artykułów i informacji o wydawnictwach Zakładu z tomu 3 „Organonu”, 5 artykułów z serii D (historycznotechnicznej) „Studiów i Materiałów z Dziejów Nauki Polskiej” oraz 4 książki z serii *Monografie z dziejów nauki i techniki*, wydane w latach 1962—1965. W bibliografii za to za 1966 r. znalazły się jedynie 4 pozycje polskie, przy czym żadna z nich nie pochodzi z wydawnictw Zakładu. Można jednak przypuszczać, że jest to wynikiem opóźnienia, które zostanie nadrobione w bibliografii za rok następny.

Eugeniusz Olszewski

„WOPROSY ISTORII JESTIESTWOZNANIJA I TIECHNIKI” W LATACH 1966—1967

W latach 1966—1967 ukazały się cztery zeszyty (nr 20—23) nieperiodycznego wydawnictwa Instytutu Historii Przyrodoznawstwa i Techniki Akademii Nauk ZSRR oraz Radzieckiego Narodowego Zjednoczenia Historyków Przyrodoznawstwa i Techniki „Woprosy Istorii Jestiestwoznanija i Tiechniki”¹. Zeszyty te, każdy o objętości 15—20 arkuszy, miały nakład wahający się w granicach 1600—2400 egzemplarzy², a więc — biorąc pod uwagę proporcję liczby ludzi znających języki: rosyjski lub polski — stosunkowo niewielki wobec 840 egzemplarzy „Kwartalnika Historii Nauki i Techniki”. Naczelnym redaktorem „Woprosów” jest kandydat nauk technicznych S. J. Płotkin³.

Spośród omawianych tu zeszytów odrębny charakter ma ostatni, poświęcony w większej części podsumowaniu dorobku radzieckiej historii przyrodoznawstwa i techniki w ciągu 50 lat, które minęły od rewolucji październikowej. O dorobku w zakresie historii poszczególnych działów nauk przyrodniczych oraz historii techniki w zeszycie tym mówi 9 artykułów, prócz tego odrębnie potraktowano organizację badań historycznonaukowych i historycznotechnicznych w ZSRR, wydawnictwa biograficzne poświęcone wybitnym uczonym, radziecką bibliografię z zakresu historii przyrodoznawstwa i techniki oraz międzynarodowe kontakty radzieckich

¹ Por. m. in. w nrze 4/1965 „Kwartalnika” (s. 657) informację o zeszytach 18 i 19 (z 1965 r.) tego wydawnictwa.

² Nie udało się więc zrealizować zawartej w pierwszym, wydanym w 1956 r., zeszycie „Woprosów” (por. informację o tym zeszycie w nrze 1/1957 „Kwartalnika”, s. 170) zapowiedzi publikowania rocznie czterech numerów o objętości po 25—30 arkuszy, nakład zaś wydawnictwa, który dla pierwszego zeszytu wynosił 3000 egzemplarzy, skurczył się następnie dość poważnie.

³ Red. Płotkin znany jest czytelnikom „Kwartalnika” z napisanego wspólnie z A. Fiodorowem artykułu *Rozwój przyrodoznawstwa w ZSRR* (nr 4/1967) oraz ze wstępu do artykułu Ireny i Fryderyka Joliot-Curie o Piotrze Curie (nr 3/1968).

historyków tych dziedzin kultury. Daje się natomiast odczuć brak odrębnego opracowania omawiającego radzieckie prace — i zawarte w nich koncepcje — w zakresie ogólnych, metodologicznych zagadnień historii nauki i historii techniki.

Do podsumowania radzieckiego dorobku zaliczyć można również zamieszczone w tymże zeszycie zestawienie doktorskich i kandydackich rozpraw z zakresu historii nauki i techniki⁴, które stały się w latach 1943—1966 podstawą nadania odpowiedniego stopnia naukowego. Liczba pozycji tego zestawienia jest imponująca: zawiera ono 43 rozprawy doktorskie i 254 kandydackie. Odpowiednie przewody prowadzone były w wielu radzieckich wyższych uczelniach i instytutach naukowych, z tego w Instytucie Historii Przyrodznawstwa i Techniki AN ZSRR — 6 przewodów doktorskich i 79 (a więc ok. jednej trzeciej) kandydackich. Największa liczba przewodów — łącznie 91 — dotyczyła nauk matematyczno-fizycznych, drugie miejsce z 67 przewodami zajmują nauki techniczne i technika, zwraca natomiast uwagę mała liczba przewodów — łącznie 22 — z zakresu historii nauk biologicznych.

Pozostałe, niejubileuszowe zeszyty „Woprosów” zawierają z reguły następujące działy: artykuły i referaty na sesjach naukowych, doniesienia i materiały, jubileuszowe, recenzje i bibliografie, kronika, nekrologi.

W pierwszym z tych działów czołowe miejsce zajmują materiały dotyczące zjazdów i konferencji naukowych. Tak więc zeszyt 20 rozpoczyna się od sprawozdania z XI Międzynarodowego Kongresu Historii Nauki w Warszawie i Krakowie⁵, a zeszyty 21 i 22 — od obszernych materiałów plenarnego posiedzenia Komitetu Zjednoczenia Historyków Przyrodznawstwa i Techniki, które w maju 1965 r. obradowało nad tematami: *Przedmiot i zadania historii przyrodznawstwa i techniki* oraz *Technika i jej miejsce w historii społeczeństwa*⁶. Oprócz tego w zeszycie 21 zamieszczono skrócony przekład referatu J. D. Bernala i A. L. Mackaya *Na drodze do naukoznawstwa*, wygłoszony w Warszawie na inauguracyjnym posiedzeniu Kongresu Historii Nauki⁷, wspomnienie A. P. Juskiewicza o prof. W. P. Zubowie, wygłoszone na tymże posiedzeniu⁸, oraz obszernie sprawozdanie z radziecko-polskiego sympozjum naukoznawczego we Lwowie w 1966 r.⁹

W dziale artykułów i referatów zeszytów 20—22 „Woprosów” znajduje się pozatym 9 artykułów, z tego 4 dotyczy ogólnych zagadnień historii nauki, 2 — powszechnej historii nauki a 3 — historii nauki rosyjskiej i radzieckiej.

Znacznie większą liczbę mniejszych objętościowo pozycji zawiera dział doniesień i materiałów: łącznie w 4 zeszytach z lat 1966—1967 znajdują się tu 33 prace, z czego 18, a więc przeszło połowa, poświęcone jest zagadnieniom powszechnej historii nauki, a 15 — dziejom nauki ojczyznej.

Jedno z tych doniesień dotyczy naukowych kontaktów rosyjsko-polskich; jest to ogłoszona w zeszycie 20 (ss. 75—77) praca B. N. Mazurmowicza (Kijów) o *Polskich zoologach K. M. Jelskim i A. L. Karpińskim*, kijowskich uczniach znakomitego rosyjskiego zoologa K. F. Kesslera. Artykuł ten przynosi interesujące, zacerpniete z akt archiwalnych kijowskich informacji, z których część nie była zapewne znana autorom życiorysów tych dwu uczonych z drugiej połowy XIX w. w *Polskim słow-*

⁴ Radziecki stopień kandydata nauk odpowiada polskiemu doktoratowi, radziecki zaś stopień doktora nauk — mniej więcej polskiej habilitacji.

⁵ Por. informację o tym sprawozdaniu w nrze 4/1966 „Kwartalnika”, s. 395.

⁶ Por. sprawozdanie doc. I. Turnau o tym plenum w nrze 4/1965 „Kwartalnika”, ss. 693—696.

⁷ Angielski tekst tego referatu został ogłoszony w t. 3 z 1966 r. „Organonu” (ss. 9—17), polski zaś w nrze 1—2/1966 „Zagadnień Naukoznawstwa” (ss. 9—17).

⁸ Por. nekrolog prof. Zubowa w nrze 3/1963 „Kwartalnika”, ss. 595—597.

⁹ Por. informację o tym sympozjum w nrze 4/1966 „Kwartalnika”. ss. 420—421.

niku biograficznym¹⁰. Znacznie obszerniej niż w *Słowniku* jest tu opisany pierwszy okres życia Jelskiego spędzony na Ukrainie, przy czym niektóre szczegóły odbiegają od hasła w *Słowniku* (data urodzenia różni się o rok, pracę nauczycielską podjął Jelski nie w Kijowie, lecz w Nowogrodzie Siewierskim itp.). Dane biograficzne Karpińskiego pokrywają się z życiorysem w *Słowniku* (z wyjątkiem parudniowej różnicy w dacie śmierci), interesujące jest natomiast u B. N. Mazurmowicza stwierdzenie, że w rozprawie magisterskiej z 1866 r. Karpiński wypowiadał się jako zwolennik teorii Darwina.

W dziale jubileuszów zamieszczają „Woprosy” zarówno materiały dotyczące żyjących radzieckich historyków nauki i techniki (np. w zeszytce 21, ss. 126—129, znajduje się artykuł, napisany wspólnie przez A. T. Grigorjana, B. M. Kiedrowa, S. J. Plotkina i B. A. Rozenfelda z okazji 60-lecia urodzin przewodniczącego Międzynarodowej Akademii Historii Nauki, znanego historyka matematyki, prof. A. P. Juskiewicza), jak i artykuły poświęcone dawnym uczonym i technikom (np. w zeszytce 22 prof. W. S. Wirginski pisze o R. Fultonie z okazji dwusetnej rocznicy urodzin tego wynalazcy).

Żywo prowadzony jest dział recenzji. W 4 zeszytach ogłoszono ich łącznie 73, z czego 46 dotyczy prac radzieckich, 8 — angielskich i amerykańskich, 7 — niemieckich, 4 — francuskich, po 3 — polskich¹¹ i czechosłowackich i po jednej — holenderskiej i węgierskiej. Tylko niewielka zatem liczba polskich książek i wydawnictw zbiorowych z zakresu historii nauki i techniki jest recenzowana w „Woprosach”¹². Jeszcze gorzej przedstawia się uwzględnianie prac polskich w rubryce o charakterze bibliograficznym *Nowe książki zagraniczne*: na 165 zanotowanych tu (w zeszytach 20—22) pozycji przypadają jedynie 2 polskie książki, obie związane z jubileuszem Uniwersytetu Jagiellońskiego¹³, żadne zatem wydawnictwo Zakładu Historii Nauki i Techniki PAN nie zostało w tej rubryce odnotowane.

Z ogłoszonego w zeszytce 20 „Woprosów” (ss. 121—122) zestawienia radzieckich prac z zakresu historii nauki i techniki zrecenzowanych w latach 1961—1964 poza granicami ZSRR wynikałoby natomiast, że niemal połowa tych recenzji (18 z wykazanych 39) ukazała się na łamach „Kwartalnika Historii Nauki i Techniki”. Zestawienie to jest przy tym bardzo niekompletne: pominięto w nim bowiem 15 recenzji i 35 notatek bibliograficznych, omawiających książki radzieckie, a opublikowanych w „Kwartalniku”¹⁴. Łączna liczba takich pozycji w latach 1961—1964 wyniosła więc nie 18 a 68. Jak stąd widać, bilans recenzji daleki jest od równowagi.

¹⁰ Por.: t. 11. Wrocław—Warszawa—Kraków 1964, ss. 155—156; oraz: t. 12. Wrocław—Warszawa—Kraków 1966, ss. 100—101.

¹¹ Por. wyżej w niniejszym numerze informację o zagranicznych recenzjach polskich książek; dwie z tych recenzji ukazały się w „Woprosach”, trzecią zaś tu pozycją polską jest zamieszczone w zesz. 23 (s. 110) krótkie zestawienie treści rocznika 1966 „Kwartalnika”.

¹² Sytuacja taka występuje od pierwszych zeszytów „Woprosów”: jak wynika z ogłoszonej w zesz. 20 bibliografii 20 zeszytów tego wydawnictwa, zamieszczono w nich ogółem 110 recenzji prac radzieckich i 134 — prac zagranicznych, z czego tylko 5 prac polskich, wśród których nie ma żadnej książki wydanej przez Zakład Historii Nauki i Techniki PAN, a jedynie dwa pierwsze roczniki „Kwartalnika” zostały szczegółowo omówione (w zesz. 6, ss. 200—204).

¹³ Są to: H. B a r y c z, *Uniwersytet Jagielloński w życiu narodu polskiego*. Wrocław 1964; oraz: S. C z a r n i e c k i, *Zarys historii geologii na Uniwersytecie Jagiellońskim*. Kraków 1964; ta ostatnia pozycja przez widoczną pomyłkę została odnotowana dwukrotnie: w zeszytach 21 i 22.

¹⁴ Pominięto przy tym także duże, zagadnieniowo ujęte recenzje, jak np. dra S. Czarnieckiego o *Geologii w Rosji pierwszej połowy 19 wieku* W. W. Tichomirowa w nrze 2/1961, dra L. Szyfmana o książce I. M. Polakowa o Lamarcku w nrze 1/1963, doc. J. Piaskowskiego o *Istorii litiejnogo proizwodstwa w SSSR* N. N. Rubcowa w nrze 3/1963 itp.

Informacje o wydarzeniach naukowych w Polsce w zakresie historii nauki i techniki pojawiają się od czasu do czasu w dziale *Kronika „Woprosów”*. W ostatnich zeszytach odnotowano np.: ukazanie się dwu pierwszych tomów „Organonu” oraz czesko-słowacko-polskie spotkanie naukowe w Strażnem w 1964 r.¹⁵ W zeszytcie 20 zaś zamieszczono informację o pracach Komitetu Historii Nauki i Techniki PAN.

W ostatnim dziale „Woprosów” znalazło się 15 nekrologów historyków nauki i techniki, w tym 12 radzieckich.

Dodatkowo w zeszytcie 20 ogłoszono bibliografię 20 zeszytów „Woprosów”; korzystanie z niej utrudnia, niestety, brak indeksu autorów i indeksu osób będących przedmiotem opracowania.

Dobrym, godnym naśladowania zwyczajem „Woprosów” jest zamieszczanie na końcu każdego zeszytu krótkich, parowierszowych informacji o autorach artykułów i doniesień. Wydawnictwo nie zamieszcza natomiast obcojęzycznych streszczeń artykułów; jedynie spis rzeczy ogłaszany jest nie tylko po rosyjsku, ale i po angielsku.

Eugeniusz Olszewski

¹⁵ Por. sprawozdanie z tego spotkania w nrze 4/1965 „Kwartalnika”, ss. 677—683.